
*Politologija između političkog društva
i područstvljene politike*

Dimitar Mirčev

Netko je bio rekao da to što se jedna naučna disciplina bavi sama sobom jeste zapravo dokaz njene nezrelosti ili njene nedovoljne konstituisanosti. Sa tog stanovišta bi možda i objavljivanje rada »Za politologiju« prof. Bibiča bio dokaz u tom smislu. S druge strane, mi se već dvije-tri dekade bavimo proučavanjem političkog fenomena u našem savremenom društvu i zaista je već stečen dosta širok fond saznanja o njemu; postoji i fond široko pretresanih iskustava o upotrebi naših teorijskih pristupa, istraživačke strategije, metodologije itd., i ovo je nesumnjivo dobra prilika za bilansiranje tih iskustava.

Ja se slažem sa ocenama da je objavljivanjem knjige »Za politologiju«, prof. Bibič zaokružio jedan značajni naučni opus koji je, bez svake sumnje, već duboko ugrađen u temelje naše suvremene politologije. Imamo pred sobom delo jednog od najaktivnijih autora i poslanika moderne jugoslovenske politologije.

To delo svakako afirmiše, pretresa i usmerava iskustva, dostignuća i nastojanja politologije da se ugradi u naučnu i društvenu svest samoupravnih kretanja u nas. Istovremeno, stiče se i utisak da je to delo ipak u biti kritično u odnosu na ta dostignuća i rezultate nauke u nas, da je intonirano sa dosta skepse, nezadovoljstva sa postojećim, sumnjom u ostvarenja i traganjem za boljim.

Čak i strukturom knjige, izborom radova koji su u nju uključeni, autor je prevalentno orijentisan na bavljenje pitanjem dokle je naša politologija stigla i gde bi i na koji način trebalo da stigne, a da bi bila u relaciji sa epohalnim preobražajima samoupravnog socijalističkog društva, sa tekovinama koje ono objektivno i istorijski uvodi u fakturu i u univerzum savremenog političkog društva.

Zapažamo, listajući knjigu, da prof. Bibič već više od 15 godina piše, govori, razmišlja o tome koji su zadaci naše politologije, koje je njeno — kako on kaže — poslanstvo danas, njen smisao, funkcija, vokacija. Neizbežno, znajući prof. Bibiča kao dijalektičara, shvatamo ga i kao kri-

tičara, jer prirodno — izlažući zadatke i poslanstvo — on potvrđuje da i zadaci i to poslanstvo nauke nisu postali realnost, da još uvek prebivaju u normativnim, vrednosnim i idejnim opredeljenjima nauke. Jer, ako nešto treba da bude, ono još uvek nije.

Međutim, Bibič otvara raspravu i nastoji da utvrdi tendencije i faktore u razrešenju te relacije i, nema sumnje, to je jedna od osnovnih vrednosti njegovog poduhvata. On nameće raspravu tih pitanja i — po mom mišljenju — vodi je sa dosta uspeha, sa mnogo argumenata, sa mnogo pro et contra, sa mnogo entuzijazma.

Na neki način pitanja koja on pokreće postala su fokalna pitanja naše politologije. Ona reflektiraju, ali i problematiziraju nivo konstituisanosti, misaonog razvitka, ali i saznanjih dostignuća i potencijala politologije u nas: odnosno, ona odražavaju našu temeljnu inspiraciju, naša traganja i opredeljenja.

Čini se da je u svemu tome jedno od suštinskih pitanja ono o genezi idejnog bića politologije u samoupravnom društvu. Ako se problem postavi na taj način i neposredno, o onim ostalim pitanjima koja prate razvoj jedne nauke — kao što su pitanja njene akademske, nastavne, profesionalne ili organizacione konstitucije — može se govoriti ipak kao o izvedenim i dodatnim pitanjima, ili kao o potpitanjima.

Profesor Bibič je u jednom svom ranijem radu ocrtao temelje na kojima se komponira to idejno biće naše savremene politologije na način da ona ima smisla za društvo i da društvo daje smisao njenim saznanjima ukoliko ta saznanja ulaze u svest o menjanju društva, ukoliko ona intervenišu u istoriju, u istoriju u toku — kakva je politička akcija. Ona, kaže Bibič, nema smisla, nema svoje idejno-saznajno biće ukoliko ne gradi svoju diskriminatorску sposobnost da ustanovljava funkcionalnost određenih makrodruštvenih kategorija u procesima ostvarivanja ljudske slobode.

Ljudska sloboda, dakle, postaje vrednost koja »čisti« ostale metateorijske i metanaučne vrednosti, koje politologija dobija iz spolja u svom empirijskom i heteronomnom odnosu sa društvom. »Takva bi politička znanost«, reći će autor, »mogla objaviti da se očistila svih vrednosti, a ujedno bi i sama prestala biti vrednost za čoveka koji se očovečuje u tome, da združen u zajedničkoj akciji s drugim ljudima doživljava svoje sadašnje zbivanje kao smislenu akciju u ljudskoj povjesti«.

To znači da ta istorijsko-humanistička orijentacija politologije na slobodu čoveka, na opšteljudsku perspektivu, može da se naučno strukturira samo ako se nadgradi i veže za temeljne i epohalne probleme i pitanja čoveka i njegove slobode, kao što su pitanja revolucije, socijalizma, ako se veže i otvori viziju totalnog čoveka, čoveka današnjice i sutrašnjice, i ako pri tome u postavljanju — upotrebi pristup marksističke društvene analize.

Taj pristup čini se, zahteva i kritiku i samokritiku jer se politologija dugo vremena ili vezivala za sistem ili bila versus sistema i institucija empirije, prakse, ne videći njihovu dijalektiku, njihovu relaciju sa fenomenom slobode.

Drugo, idejno biće građanske političke nauke fundirano je u jednoj posebnoj relaciji sa spojem građanskog društva i političke države, sa relacijom stvarnosti i politike. U ovom svom radikalnom i, figurativno izraženo — porođajnom periodu, odnosno u periodu anticipacije i viziranja građanskog društva, pretpostavljao se, naime, identitet odnosno jedinstvo politike i društva, političkog čovjeka i buržuja, što je veoma izraženo kod Rousseaua; na specifičan način je to izraženo i kod Hegela, bar kao mogućnost i trebanje. Na svesti o tom identitetu i o tom trebanju, gradila se zapravo jedna veoma jaka misaona struja građanske teorije, koja je bila ili normativističkog ili institucionalističkog tipa. U eri liberalizma, kako su građanski poredak i dominacija države nad društvom napredovali i konsolidovali se, počela je da se sagledava i ona fundamentalna distinkcija između javne i privatne sfere odnosno između države i građanskog društva.

Međutim, poznato je da sagledavanje te dihotomije nije vodilo kritici političke države i građanskog poretka, niti je misaono ili praktično traženo njihovo radikalno razrešenje odnosno ukidanje dihotomije. Traženo je, naime, podizanje građanskog društva na nivo države, kao pretpostavka za slobodu, ili kao minimum — tražena je zaštita slobode građana i društva od države, što je smisao liberalizma u teoriji.

Konačno, shvaćeno je da u okviru građanskog društva dihotomiju nije moguće ukinuti, pa je ona naprosto proglašena večitom i univerzalnom, odnosno proglašena je sudbinom društva. To je bilo bez sumnje veoma značajno, jer se, pre svega građanska politologija odrekla ukidanja dihotomije kao ideala i vrednosti, a time se odrekla i postizanja slobode. Odrekla se faktički i cilja kretanja ka slobodi i reduciranja dihotomije.

Na toj bazi su rođene teorije elitizma, građanskog etatizma i danas demokratskog elitizma, čija su idejna opredeljenja u sledećem:

Prvo, videlo se da građanin u poretku građanstva — empirijski ne odgovara klasičnim određenjima i anticipacijama političkog čoveka, koji je prema teoriji, trebao da bude zainteresovan, motiviran, aktivan u politici i u društvu, koji je trebao da pretpostavlja društvene interese svojim ličnim, ili da ih bar povezuje na neki način. Izgledalo je da on ne može da se podigne na nivo ideja i normi, i došlo se do saznanja da onda sistem treba da ga pretpostavi onakvog kakav je on jeste!

To znači da taj i takav realni čovek postaje i idejna pretpostavka sistema, a pitanje slobode izlazi iz vidokruga vrednosti sistema. Odnosno vrednost teorije i nauke postaje sam sistem.

Drugo, u takvoj teorijskoj problematizaciji otpada potreba za kritikom političke države pošto je u njoj viđen generator društvenog kretanja, i nosilac zadovoljavanja potreba, interesa, pravde i društvenog i materijalnog niveliranja ljudi, uslova njihovog života, ako u njoj nije sadržan i uslov slobode. Tada se kritika političke države svodi na kritiku posljedica nje same, na kritiku njenih empirijskih posljedica.

Treće, u građanskoj nauci dihotomija se također smatra univerzalnom i vanistorijskom, smatra se takoreći činjenicom; ta činjenica se sagledava

u svim sistemima uključujući i naš današnji, samoupravni sistem. Sa tog stanovišta se može razumeti cela kritika građanske nauke našeg sistema i naše teorije, jer iz naše prakse i iza naših institucija krije se, zapravo za površne posnatrače, reprodukcija tradicionalne, klasične političke strukture.

Marksistička politička teorija i nauka ponovo su aktualizirali pitanje dihotomije političkog i stvarnog života, strukturirajući svoje idejno biće upravo na njenoj kritici, na kritici političke države i njenog nepostojećeg identiteta sa društvom, ali shvatajući da se ta dihotomija ne ukida pukim aktom strukturne intervencije u sklop društvenih odnosa kakva je, recimo, socijalistička revolucija.

Otud ona je idejno i sazajno određena istorijskim aktom, i činjenicom intervencije, ali ne kao vizije samo, kao koncepcije, nego i kao proces i kao praksa. Društveni preobražaj onda, odnosno spoj politike i društva, proces ukidanja te dihotomije, postaje i teorijsko određenje i istraživački interes. Mislim da je prof. Bibič u svojoj knjizi dao dosta argumenata da smo teorijski i istraživački otišli daleko u tom pravcu.

Međutim, pokazuje se da taj veliki zadatak nije moguć promenom idejno-teorijskog bića, a zadržavanjem konceptualnog pristupa i istraživačko-sazajnog aparata tradicionalne političke nauke, što se, ipak, u nas događa. Jer, u meri u kojoj samoupravljanje u našoj praksi ukida, negira, preovladava društveni odnos tradicionalnog političkog društva, ono nameće politologiji i neophodnost radikalnog napuštanja koncepta, sredstva i interpretativnih instrumenata tradicionalne političke nauke.

Princip je, dakle, kako obuhvatiti, saznati, osmisliti, usmeriti društvo samoupravnog socijalističkog preobražaja, koje se kreće i na osnovi istorijskih zakonitosti, međutim, i koje je društvo sui generis?

To znači, da i naša sredstva, naše konceptualiziranje problema društva i politike, problema slobode, naša metodologija, moraju da podu od tog univerzalno-istorijskog karaktera, ali istovremeno i specifično-istorijskog karaktera procesa naše političke prakse, prakse određene i obeležjima sui generis.

Prvo, u tom smislu politologija se u nas ne odriče kritike političke države i njenih temelja, ali je izvodi sa stanovišta praktičnog nadilaženja odvojenosti, dominacije, i raskoraka između nje i čoveka ili društva, sa stanovišta ovladavanja čoveka, rada i društva politikom odnosno sa stanovišta proširenja spojne linije politike i društva.

To znači da je u početnoj poziciji politika odnosno politička struktura, ideologija, subjekti, sredstva itd. određena radom i praksom u svojim funkcijama, a nije nešto odvojeno i nametnuto. To je onda i kritika politike »per se«, politike koja se reproducira, zadržava, koja je otuđena i otuđujuća, a ne kritika politike koja se nadgrađuje na rad, koja se podružljuje, spušta, koja postaje zapravo upravljanje stvarima. Međutim, to ipak u jednom teorijskom smislu, u jednoj teorijskoj perspektivi.

Bibič, je, čini se, s pravom, veoma kritičan prema aplikaciji ovog principa u našoj praksi; jer mi smo dosta često — nesvesno više nego svesno —

preuzimali mnoga nepogodna konceptualna i metodološka iskustva iz tradicionalne politologije. Tu je pitanje čovjeka, koji je pored svih naših zalaganja da se tretira istraživački i teorijski kao udruženi čovjek, kao društveni čovjek, kao udruženi radnik — u našim konceptualnim shemama istraživački bio tretiran parcijalizirano; naime, neke dimenzije njegovih aktivnosti, funkcija, potreba itd. uzimane su i izvlačene iz totaliteta, odvajane iz totaliteta njegovih društvenih veza. Otuda su često naši istraživački rezultati, neopravdano, više ukazivali na jednog apstraktnog čoveka, nego na čoveka koji je u procesu ovladavanja svojim društvenim snagama.

Tu su i pitanja društvenog kretanja i političkog kretanja, i njegovog spoja sa politikom i s političkim kretanjem. Dosta često smo taj proces kretanja svodili zapravo na kretanje institucija, izjednačavajući institucionalne promene sa stvarnim promenama u društvu.

Ako bi ovo hteli da ilustriramo, primera ima zbilja dosta. Upravo nedavno smo na jednom savetovanju raspravljali rezultate naših istraživanja komune. Opšti je utisak bio da se ne može utvrditi egzaktnije dokle su procesi samoupravne izgradnje komune stigli, jer smo u proučavanjima previše bili vezani za procese normativnog oblikovanja, razvoja i izgradnje komune, za njene institucije, ali ne toliko i za stvarne promene i razvojne tendencije u ostvarivanju društvenog odnosa samoupravljanja u komuni. Proizašlo je da smo te promene i tendencije izjednačavali sa institucionalnim promenama komune i u komuni, kakve su bile one 1955. godine, 1963. godine, 1974. godine. A ova konstatacija se ustvari odnosi i na proučavanje velikog broja drugih političkih i samoupravnih fenomena u nas.

Povezano sa ovim je i pitanje projektovanja istraživanja političkih pojava; posebno, određenja teorijsko-konceptualnih okvira i pravaca, ili konstrukcije pretpostavki. Događa se često, da u projektovanju, u izgradnji hipoteza, polazimo od normativnog sistema i zatim proučavamo koliko i na koji način praksa i stvarni život odstupaju od normi. Istraživački, dolazi se do evidencije o raskoraku prakse i normi, i metodoloških teškoća u dokazivanju pa čak i u merenju tog raskoraka u principu nema. Pokazuje se, dakle, i dokazuje, još uvek postojeća dihotomija ta dva entiteta. Međutim, ono što je zbiljski problem naučnog pristupa, je, što se ne proučava proces razvoja i promena, odnosno proces preobražaja društvenog odnosa, a upravo to je centralno obeležje kretanja samoupravnog sistema kao i marksističke društvene teorije koja osmišljava to kretanje. Društvena i samoupravna praksa zapravo smanjuju i reduciraju dihotomiju, dualizam života i normi, međutim, teorijski i istraživačko-metodološki to pitanje nije uvek, ili nije na odgovarajući način razrešeno u nauci.

Takvih suštinskih pitanja koja traže razrešenje u političkoj nauci i danas ima dosta. Navedimo primere tretmana i odnosa političke i socijalne zajednice, zatim odnosa oficijelne i zbiljske svesti čoveka, svesti i akcije i sl. Treba ipak reći, da su iskustva, kritičnost i nastojanja za preispitivanje naučnih saznanja i postupaka u modernoj politologiji u tom smislu

— prisutna, što na dostojan način ilustruje i Bibičev rad — »Za politologiju«. Na toj osnovi je i moguće efektuirati unošenje više »naučnosti« u nauku, i više nauke u društvu . . .